

ціальної політики, як охорона материнства, призначення соціальних виплат, надання пільг і субсидій представникам окремих професійних або соціальних груп тощо. Позитивні дії мають за мету боротьбу з дискримінацією та її негативними наслідками, а різноманітні програми соціальної підтримки – економічну підтримку та реабілітацію осіб у скрутному матеріальному становищі, забезпечення права на достатній рівень життя тощо. Окрім цього, спеціальні заходи соціального характеру, на відміну від позитивних дій, зазвичай здійснюються на постійній основі [3, с. 55].

Отже, на конституційному рівні Україну проголошено демократичною і правовою державою. Тобто такою державою, яка зобов'язана забезпечити максимальну

комфортний простір для всіх громадян, можливість реалізації їхніх прав і свобод без будь-якої дискримінації. Проте через наявні в суспільстві стереотипи й упередження, економічні негаразди, інші негативні чинники законодавчі положення потребують додаткових дієвих кроків із боку держави. Одними з таких є тимчасові спеціальні заходи, які мають на меті запобігти чи протидіяти дискримінації в конкретній сфері правовідносин. Сьогодні держава застосовує заходи позитивної дискримінації для подолання гендерної дискримінації, для підтримки державної мови, а також у соціальній сфері. Такі дії не тільки не суперечать конституційному принципу рівності, навпаки, сприяють його повноцінній реалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грицяк Д. Політико-правові основи протидії дискримінації в США. Держава і право. 2013. Вип. 61. С. 455–460.
2. Міжнародний досвід реалізації гендерної політики. URL: <http://www.center.gov.ua/prestsentr/materiali/item/763>.
3. Пономарьов С., Федорович І. Запобігання та протидія дискримінації в Україні: посібник для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування. К.: Міжнародна організація з міграції, Представництво в Україні, 2014. 74 с.
4. Попкова Л. Гендерная политика США: формальные институты и практики. Общественные науки и современность. 2004. № 1. С. 164–173.
5. Словник української мови: в 11 т. / ред. кол.: І. Білодід (гол.) та ін.; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. Т. 4: І–М. К.: Наукова думка. 1973. 840 с.
6. Хрестова Г. Позитивні обов'язки держави у сфері протидії дискримінації. Вісн. Нац. Акад. прав. наук України. 2013. № 4 (75). С. 11–19.

УДК 343.1

ЗАХИСТ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО НА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

PROTECTION OF RIGHTS WARNED TO REDUCE THE INFRINGEMENT OF CRIMINAL LEGAL INFRINGEMENT

Слободянюк П.Л., суддя
Шевченківський районний суд м. Києва

У статті розглянуто право потерпілого (цивільного відповідача) на пред'явлення вимог відшкодувати завдану шкоду шляхом подачі цивільного позову та реалізацію обов'язку органу досудового розслідування у кримінальному провадженні вжити необхідних заходів щодо відновлення порушеного майнового стану особи, потерпілої від кримінального правопорушення. Проаналізовано кримінальне процесуальне законодавство, наукові погляди, висловлено авторські міркування щодо вдосконалення законодавства.

Ключові слова: потерпілий, цивільний позов, кримінальне провадження, відшкодування шкоди.

В статье рассмотрены право потерпевшего (гражданского ответчика) на предъявление требований возместить причиненный ущерб путем подачи гражданского иска и реализацию обязанности органа досудебного расследования в уголовном производстве принять необходимые меры по восстановлению нарушенного имущественного положения лица, потерпевшего от уголовного преступления. Проанализированы уголовное процессуальное законодательство, научные взгляды, высказаны авторские рассуждения по совершенствованию законодательства.

Ключевые слова: потерпевший, гражданский иск, уголовное производство, возмещение вреда.

The article deals with the right of the victim (civil defendant) to present claims for damages through the filing of a civil suit and implementation of the duty of the body of pre-trial investigation in the criminal proceedings to take the necessary measures to restore the disturbed property of a person victim of a criminal offense.

The criminal procedural law, the existing scientific opinions and author's considerations concerning the improvement of the legislation are analyzed.

It is noted that the provision of a civil claim does not matter whether the victim's statement of claim exists or not. It has been proved that the main criterion should be the availability of sufficient data on the fact that the crime is harmed, in this regard, it is necessary to formalize the obligation of the body of pre-trial investigation to take appropriate measures to secure a possible civil action not from the moment when it was presented to the victim, and from the moment of registration of a criminal offense and the establishment of persons involved in his commission.

It has been determined that a civil lawsuit in criminal proceedings is the most used form of compensation for damage caused to victims of a criminal offense. After the entry into force of the Criminal Procedural Code of Ukraine, it has already passed for a while, but there are still problematic issues regarding the provision of a civil claim, the civil plaintiff's right not directly disclosed regarding the clarification of the lawsuit in the course of criminal proceedings, etc.

Key words: victim, civil suit, criminal proceedings, compensation of harm.

Головний обов'язок держави полягає в утвердженні та забезпеченні прав і свобод людини, тому вся діяльність осіб, які ведуть кримінальне провадження, має бути спрямована на реальне забезпечення прав і законних інтересів

учасників цього провадження, насамперед потерпілого, оскільки саме він зазнав суттєвого порушення прав внаслідок скоєння кримінального правопорушення, а не підозрюваний чи обвинувачений. Метою кримінального

провадження є не лише притягнення до відповідальності особи, котра вчинила кримінальне правопорушення, а й усунення його наслідків, зокрема пов'язаних із порушенням майнових прав як фізичних, так і юридичних осіб, що зазнали шкоди від вчиненого щодо них кримінального правопорушення.

Проблеми реалізації прав потерпілої особи, у т. ч. права на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, ефективність процесуальних механізмів такого відшкодування були предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, зокрема С.О. Александрова, Ю.П. Аленіна, М.І. Гошовського, Н.С. Карпова, Х.Р. Кахнич, Л.Д. Кокорева, Я.О. Клименка, О.П. Кучинської, О.М. Ларіна, В.Т. Нора, В.Я. Понаріна, Л.Д. Удаलोвої та ін. Проте залишилися невирішеними проблеми щодо забезпечення цивільного позову, не розкриті права цивільного позивача безпосередньо щодо уточнення позову в ході кримінального провадження тощо. У зв'язку з цим існує необхідність продовження наукових досліджень і розроблення шляхів покращення законодавства з розглядуваного питання.

Метою статті є аналіз і розкриття права потерпілого на пред'явлення вимог щодо відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди.

Одне з основних завдань кримінального провадження полягає в охороні прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, насамперед потерпілого. Найбільш значущим законним інтересом потерпілого, який є водночас і його правом, є отримання відшкодування за шкоду, завдану кримінальним правопорушенням. Для реалізації цього права у кримінальному провадженні передбачений законний засіб – цивільний позов.

Законодавцем передбачено можливість одночасного розгляду та вирішення як питань про кримінальну відповідальність, так і питань про відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди, т. зв. з'єднаний процес.

У науковій літературі відновлення порушених кримінальним правопорушенням майнових та особистих немайнових прав потерпілої особи поділяють на позовні та непозовні. До непозовних відносять:

- кримінально-процесуальну реституцію;
- добровільне відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди підозрюваним, обвинуваченим чи, за його згодою, будь-якою іншою фізичною чи юридичною особою;
- відшкодування шкоди, заподіяної потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, за рахунок Державного бюджету України [6, с. 8].

Без сумніву, з'єднаний процес, тобто забезпечення цивільного позову в кримінальному провадженні, є позовним та ефективним способом захисту порушених кримінальним правопорушенням майнових прав потерпілих.

Кожний із вищенаведених способів відновлення порушеної кримінальним правопорушенням майнової сфери потерпілих осіб розрахований на конкретну ситуацію, і їх реалізація залежить насамперед від характеру самої шкоди та від виду суб'єкта, якому заподіюється шкода, а саме від його здатності належним чином захистити свої порушені права.

Без сумніву, цивільний позов може бути заявлено у двох випадках:

- 1) з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань;
- 2) з моменту подання заяви про злочин, якщо ним спричинено майнову шкоду [1, с. 50–52].

Позовна форма захисту порушених кримінально-каримінальними діями прав та інтересів потерпілих осіб, а також розгляд і вирішення цивільного позову в кримінальному провадженні досі залишається актуальним питанням. Однією з найгостріших проблем кримінального процесуаль-

ного права є проблема визначення процесуального статусу такого учасника кримінального провадження, як потерпілий, а також його процесуальної функції та ролі у забезпеченні цивільного позову.

Недосконалим у законодавстві залишається коло суб'єктів, які мають право на заявлення цивільного позову. Так, теорія кримінального процесу передбачає, що:

1) право на пред'явлення позову має насамперед власник майна, а титульний володілець матиме право вимагати відшкодування шкоди за умов, коли власник не звертався з вимогою відшкодування або ж коли саме він відшкодував збитки власнику [2, с. 27];

2) право на пред'явлення цивільного позову має лише власник майна, оскільки володілець відшкодовує власникам збитки на підставі угоди, бо вони зазнають шкоди не тільки тому, що мав місце злочин, а й тому, що зобов'язалися договором до відшкодування [8, с. 115];

3) право на пред'явлення цивільного позову насамперед має володілець, тому що безпосередньо від злочину страждають інтереси володільца, а отже, йому необхідно надати перевагу в праві виступати у кримінальному судочинстві з цивільним позовом [1, с. 37];

4) право на пред'явлення цивільного позову в кримінальному провадженні має як власник, так і законний (титульний) володілець, адже якщо титульний володілець відшкодував власнику шкоду повністю чи частково, він також зазнає майнової шкоди і тому, відповідно, також повинен бути визнаний цивільним позивачем. Також титульний володілець набуває права на пред'явлення цивільного позову, коли власник із тих чи інших причин утримався від пред'явлення цивільного позову, а законний володілець майна зобов'язаний відшкодувати йому шкоду відповідно до угоди. Крім того, титульний володілець має право на пред'явлення цивільного позову про відшкодування шкоди у тому разі, коли мало місце пошкодження майна, яке перебувало в його володінні за угодою, і після його усунення за рахунок володільца здійснювалося подальше його використання за господарським призначенням [11, с. 61–64].

Однозначно, становище потерпілого від злочину в Україні є далеким від задовільного. Попри обраний курс на захист прав людини в державі, жертви злочину залишаються поки що за бортом. В Україні відсутні сталі стандарти поведінки правоохоронних органів з потерпілими, фактично не існує інституту державної компенсації завданої шкоди, немає з боку держави дієвих спроб сприяти проведенню процедур примирення потерпілого зі злочинцями [10, с. 20–21].

Ст. 55 КПК України передбачає поняття потерпілого, а ст. 56 та ст. 57 передбачає коло прав та обов'язків потерпілого [8].

Відповідно до зазначеного КПК України для набуття статусу потерпілого вимагає в особи її волевиявлення з приводу цього. Згідно зі ст. 55 КПК України права й обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. За відсутності такого волевиявлення слідчий, прокурор, суд має право визнати особу потерпілою лише за її письмовою згодою [8].

Необхідно погодитися з С.В. Давиденко, котра зазначила, що не тільки неухильне дотримання прав потерпілого на своєчасне відшкодування завданої шкоди має гарантувати кримінальне процесуальне законодавство, а також і його активність під час досудового розслідування, судового провадження зі встановлення обставин, які підлягають доказуванню. На ефективне поновлення прав осіб, постраждалих від кримінальних правопорушень, орієнтують і міжнародні документи. Це зумовлює необхідність реформування національного законодавства за метою приведення його у відповідність до світових стандартів у галузі

прав людини, що має відбуватися з урахуванням загальних тенденцій до розширення сфери застосування засад змагальності та диспозитивності, підвищення процесуальної активності сторін кримінального провадження [3, с. 283].

Під час досудового розслідування активність потерпілого залежить від розуміння суті наданих йому кримінальним процесуальним законом прав. Тому з урахуванням загальноосвітнього та культурного рівня, віку потерпілому слід у доступній формі роз'яснити значення кримінально-процесуальних термінів, зокрема «цивільний позов», оскільки на практиці йому вручається пам'ятка про права й обов'язки без належного їх роз'яснення.

Кримінальним процесуальним законом України передбачено, що потерпілим визнається особа, якій шкода заподіяна лише кримінальним правопорушенням. Однак заподіяння навіть досить суттєвої шкоди можливе також і внаслідок вчинення суспільно небезпечного діяння неосудним. У ст. 128 КПК України чітко визначено, що особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та / або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред'явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної особи чи юридичної особи, котра за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння [8].

З цього вбачається, що особа не може бути визнана потерпілою у кримінальному провадженні, якщо їй завдано шкоду суспільно небезпечним діянням неосудного, проте вона може подати цивільний позов. Тобто, великий відсоток потерпілих осіб використовують своє право на заявлення цивільного позову у кримінальному провадженні.

Поняття цивільного позову постійно змінювалося. Так, М. Чельцов-Бейбутов визначав цивільний позов у кримінальному процесі як пред'явлення кримінальному суду вимоги потерпілого про відшкодування за шкоду і збитки, заподіяні злочинним діянням [15, с. 89].

Однак поняття цивільного позову в кримінальному провадженні вітчизняним законодавством не визначено. У зв'язку з цим більшість науковців розглядають цивільний позов як вимогу особи, котра зазнала матеріальної шкоди від злочину, до обвинуваченого або особи, що несе матеріальну відповідальність за дії обвинуваченого, про відшкодування цієї шкоди, яка заявляється органам попереднього слідства чи суду і розглядається спільно з кримінальною справою [9, с. 83]. Інші вважають, що цивільний позов – це вимога в дії, яка полягає не тільки в її пред'явленні, а й у розгляді та вирішенні [15, с. 83].

В.Т. Нор вважає, що «цивільний позов у кримінальному процесі – це вимога особи, яка зазнала матеріальної шкоди від злочину, його повноважного представника або в його інтересах прокурора до обвинуваченого або осіб, що несуть матеріальну відповідальність за його дії, про відшкодування цієї шкоди, заявлена органам, які проводять кримінальний процес, і вирішується судом спільно з кримінальною справою» [11, с. 33].

Наведене визначення є найбільш вдалим, оскільки об'єктивно враховує всі аспекти, що стосуються не лише права на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, але й містить посилання на необхідність вирішення судом цієї вимоги.

За своїм змістом процесуальний статус цивільного позивача близький до процесуального статусу потерпілого, однак вони не тотожні. У випадках, коли особа, не будучи потерпілим у кримінальному провадженні, виступає тільки в ролі цивільного позивача, вона має вужче коло прав. Реалізація прав і законних інтересів цивільного позивача нерозривно пов'язана з удосконаленням процесуального статусу потерпілого у кримінальному провадженні, а також із вивченням питань, що стосуються участі потерпіло-

го у процесі. Для того, щоб цивільний позивач мав змогу повною мірою реалізувати право на захист своїх прав і законних інтересів у кримінальному провадженні, він повинен мати певний правовий статус.

Згідно з ч. 3 ст. 61 КПК України цивільний позивач має права й обов'язки, передбачені цим Кодексом для потерпілого, в частині, що стосуються цивільного позову, а також має право підтримувати цивільний позов або відмовитися від нього до видалення суду в нарадчу кімнату для ухвалення судового рішення. Цивільний позивач повідомляється про прийняті процесуальні рішення в кримінальному провадженні, що стосуються цивільного позову, та отримує їх копії у випадках і порядку, встановлених цим Кодексом, для інформування та надсилання копій процесуальних рішень потерпілому [8]. У зв'язку з цим необхідно доповнити КПК України новими нормами, які передбачатимуть визначений перелік прав й обов'язків цивільного позивача та дасть змогу усунути суперечності, що виникають як у теорії, так і практиці.

До одного з основних прав потерпілого, цивільного позивача належить доказування пред'явленого цивільного позову. У процесі доказування цивільного позову саме від потерпілого залежатимуть результати його розгляду та вирішення, а суд зможе ухвалити одне з таких рішень:

- повне або часткове задоволення позову;
- відмову у його задоволенні;
- залишення позову без розгляду.

У зв'язку з цим на підставі особистого характеру виду шкоди та його оцінки самим цивільним позивачем, потерпілим щодо наявності втрат немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних кримінальним правопорушенням чи іншим суспільно небезпечним діянням, розміру позову та можливості його компенсації потерпілий чи цивільний позивач зобов'язані сприяти органам досудового розслідування, прокурору та суду.

Однозначно у цьому разі зацікавленою стороною виступає потерпілий, цивільний відповідач, тому вони повинні обґрунтовувати свої вимоги, брати активну участь у процесі доказування наданої інформації й, звичайно, не повинні зазнавати ніяких наслідків.

Під час заявлення цивільного позову, особливо на початковому етапі досудового розслідування, зустрічаються випадки пред'явлення позову без конкретизації особи, оскільки ще не встановлено підозрюваного. У цьому разі потерпілий, цивільний позивач повинні мати право на уточнення позовних вимог: як у частині пред'явлення цивільного позову до конкретного цивільного відповідача, так і в частині, що стосується визначення розміру певної шкоди у грошовому еквіваленті, який підлягає стягненню, особливо, коли кримінальне правопорушення скоєно в співучасті кількох підозрюваних (обвинувачених). Прикладом може виступати роз'яснення Постанови Пленуму Верховного суду України від 31 березня 1989 р. «Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, завданої злочином, і стягнення безпідставно нажитого майна», згідно з якими солідарну відповідальність щодо відшкодування шкоди, завданої злочинцем, несуть лише особи, діяння яких були об'єднані спільним злочинним наміром, а заподіяна ними шкода стала наслідком їх спільних дій [12, с. 468]. У зв'язку з цим необхідно закріпити в законодавстві можливість уточнення позовних вимог на будь-якому етапі кримінального провадження, аж до виходу суду у нарадчу кімнату.

Беззаперечно погоджуюся із В.Г. Даєвим, який вказував, що інститут цивільного позову і пов'язана з ним діяльність державних органів рівною мірою покликані забезпечити дотримання прав і законних інтересів не тільки цивільного позивача, але також обвинуваченого і цивільних відповідачів [4, с. 17].

Однозначно, заявлення цивільного позову у кримінальному провадженні має найважливіше значення наперед для самого потерпілого, оскільки особі, яка вже зазнала майнових втрат від протиправних дій, важливою є наявність дієвого механізму усунення цих збитків і компенсації моральної шкоди, а цивільний позов, власне, і є таким механізмом. Пред'явлення позову в кримінальному провадженні значно скорочує час на вирішення питань, пов'язаних із відшкодуванням, а також захищає потерпілого від несення додаткових витрат на обґрунтування та доведення цивільного позову в порядку цивільного судочинства [14, с. 180].

Для відшкодування шкоди за цивільним позовом недостатньо лише у встановленому порядку визнати особу цивільним позивачем і зазначити у вироку про стягнення на її користь конкретної суми коштів, необхідно забезпечити виконання рішення суду щодо цивільного позову.

На жаль, законодавець у ст. 171 КПК України децю інакше врегулював це питання, а саме зняв обов'язок з органів, які ведуть провадження, замінивши його правом. Тож слідчий, прокурор або цивільний позивач мають право звернутися до слідчого судді з клопотанням про арешт майна підозрюваного, обвинуваченого з цією метою. Однак розгляд клопотання й ухвалення відповідного рішення слідчим суддею на досудовому розслідуванні може займати декілька днів, що приводить до можливості підозрюваному, обвинуваченому сховати або реалізувати таке майно.

У науковій літературі щодо порядку забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, висловлена позитивна думка, що забезпечення цивільного позову не зводиться лише до однієї процесуальної дії – накладення арешту на майно, а є сукупністю дій, тобто комплексом процесуальних, оперативно-розшукових і організаційних засобів, спрямованих на створення умов для відновлення порушеного права власності шляхом повернення потерпілому викрадених товарів або вручення йому грошей. Відсутня полеміка між вченими і стосовно мети такої сукупності дій. Вона визначається як гарантування відшкодування заподіяної шкоди [13, с. 62].

У свою чергу, Я.О. Клименко вважає більш доцільним вживання замість терміна «гарантування» словосполучення «створення умов для реального відшкодування шкоди». Таку думку вона обґрунтовує тим, що забезпечення цивільного позову в кримінальному процесі можна визначити як комплекс засобів (дій), покликаних створити умови для реального виконання вироку в частині відшкодування шкоди за цивільним позовом [7, с. 140].

На практиці дії щодо забезпечення відшкодування збитків повинні бути диференційованими в кожному конкретному випадку залежно від виду вчиненого злочину й обставин кримінальної справи [5, с. 45]. Отже, забезпечення цивільного позову на стадії досудового розслідування – це комплекс таких дій органів досудового розслідування, прокурора, які на практиці мають гарантувати потерпілій особі повне відшкодування завданої їй кримінальним правопорушенням матеріальної шкоди.

Однозначно, до заходів щодо забезпечення цивільного позову на стадії досудового розслідування кримінального провадження мають бути віднесені:

- а) правильне визначення обсягу та розміру шкоди;
- б) виявлення викраденого чи в інший злочинний спосіб заволодіння майном;
- в) повернення втраченого майна в натурі;
- г) повне відшкодування потерпілому вартості викраденого майна за неможливості його повернення;
- д) внесення клопотань до слідчого судді про накладення арешту на майно, інші цінності з метою відшкодування шкоди, завданої злочинцем;
- е) відшкодування іншої шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням;
- ж) збереження майна та інших цінностей, необхідних для виконання судового рішення у разі задоволення позову про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Несвоєчасне виконання цих дій веде до обмеження законного інтересу потерпілого, пов'язаного з відшкодуванням шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Однозначно, всі види діяльності, які здійснюються до накладення арешту на майно підозрюваного й обвинуваченого, у підсумку зорієнтовані на відновлення порушеного права потерпілого на власність.

Необхідно пам'ятати, що, на відміну від забезпечення позову у цивільному процесі, в кримінальному провадженні допускається забезпечення не тільки пред'явленого, а й можливого в майбутньому позову. Це прийняття заходів не у зв'язку з прогнозованим виникненням шкоди від злочину, а у зв'язку з наявністю достатніх даних про реальну майнову шкоду, яка завдана злочинцем і про яку буде заявлено [7, с. 147].

Для забезпечення цивільного позову не повинна мати значення наявність чи відсутність позовної заяви потерпілого, як це передбачено у ч. 2 ст. 61 КПК України. Основним критерієм має бути наявність достатніх даних про те, що злочинцем завдана шкода, у зв'язку із цим необхідно нормативно закріпити обов'язок органу досудового розслідування вжити відповідних заходів для забезпечення можливого цивільного позову не з моменту пред'явлення його потерпілим, а з моменту реєстрації кримінального правопорушення та встановлення осіб, причетних до його вчинення.

У всіх інших випадках необхідно забезпечувати цивільний позов за рахунок держави через Фонд по відшкодуванню шкоди, завданої потерпілим кримінальним правопорушеннями. Цю пропозицію неодноразово висловлювалася у попередніх публікаціях.

Як **висновок**, необхідно зазначити, що цивільний позов у кримінальному провадженні є найбільш застосовуваною формою відшкодування шкоди, завданої потерпілому кримінальним правопорушенням. Після набуття чинності КПК України вже минуло шість років, але досі існують проблемні питання щодо забезпечення цивільного позову, не розкриті права цивільного позивача безпосередньо щодо уточнення позову в ході кримінального провадження тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров С.А. Правовые гарантии возмещения ущерба в уголовном процессе. Досудебные стадии: учеб. пособ. Горький: Горьковская высшая школа МВД СССР, 1976. 123 с.
2. Гуреев П.П. Гражданский иск в уголовном судопроизводстве. М.: Госюриздат, 1961. 92 с.
3. Давиденко С.В. Співвідношення в кримінально-процесуальній діяльності потерпілого понять «обов'язок доказування» та «тягар доказування». Форум права. 2012. № 4. С. 283–291.
4. Даев В.Г. Современные проблемы гражданского иска в уголовном процессе. Л., 1972. 70 с.
5. Збірник методичних рекомендацій з питань розкриття та розслідування злочинів слідчими та оперативними працівниками органів внутрішніх справ / під ред. П.В. Коляди. К.: МВС ГСУ, 2001. 239 с.
6. Кажич Х.Р. З'єднаний процес як спосіб захисту прав потерпілого від злочину у кримінальному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2013. 20 с.
7. Клименко Я.О. Цивільний позов як одна із форм забезпечення слідчим відшкодування шкоди, завданої злочинцем: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К.: НАВС України, 2003. 200 с.

8. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URI: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
9. Куцова Э.Ф. Гражданский иск в уголовном процессе. М., 1963. 55 с.
10. Маляренко В.Т. До питання доктрини кримінальної юстиції в Україні. Право України. 2009. № 2. С. 11–23.
11. Нор В.Т. Защита имущественных прав в уголовном судопроизводстве. Киев, 1989. 273 с.
12. Постанова Пленуму Верховного Суду України 1985–2008: Офіц. вид. / за заг. ред. В.В. Онопенка, Ю.Л. Сеніна. К.: Вид. дім «Юридична книга», 2009. 468 с.
13. Понарин В., Зинатуллин З. Возмещение материального ущерба в уголовном процессе. Советская юстиция. 1975. № 6. С. 30–38.
14. Татарин І.І. Деякі проблеми цивільного позову у кримінальному процесі України як форма відшкодування шкоди заподіяної злочином. Проблеми правотворчості очима науковців: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. у 2 ч. Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2011. Ч. 2. С. 176–180.
15. Чельцов М.А. Советский уголовный процесс. М.: Гос. изд-во юрид. лит., 1948. 624 с.